

Дудка Л.О.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології та права
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

Демократія, як суспільний лад, створює можливості для реалізації людини, можливості впливати на прийняття рішень, брати участь у їх прийнятті, при чому ця участь має бути усвідомленою і відповідальною для кожного громадянина. Тобто демократія сприяє формуванню ініціативи та активності людини.

Розглядаючи феномен активності людини в соціально-політичному житті, варто згадати праці Віктора Симоненка, в яких дослідник наголошує, що громадянське суспільство як комплексний соціокультурний та суспільно-політичний феномен, складається з соціальних інститутів (незалежні медіа; громадська думка; добровільні асоціації та об'єднання громадян); соціальних практик (суспільна, громадська активність населення; громадські рухи; ініціативні групи; громадянська залученість до добровільних суспільних об'єднань тощо); суспільних цінностей та чеснот (плюралізм, толерантність, здатність до компромісів, громадська солідарність та взаємодопомога) [11].

Отже, однією з головних умов формування і функціонування громадянського суспільства є специфічна якість особистості - **громадська активність**, що передбачає свідоме бажання людини брати участь у суспільному житті.

Досліджуючи сферу громадської активності А.Гусєва виділяє наступні рівні її реалізації: 1) участь у вирішенні спільних проблем; 2) розробка та реалізація програм розвитку громади; 3) контроль влади та відстоювання прав громадянина [2, с. 3].

Як бачимо, однією із форм прояву громадської активності дослідниця виділяє саме громадський контроль, що можемо охарактеризувати як безпосереднє спостереження громадськими організаціями, ініціативними групами та особами за дотриманням прав і законних інтересів громадян установами та органами державної влади, місцевого самоврядування, а також недержавними інституціями, що виконують публічні функції [7, с. 9]. Незважаючи на те, що громадський контроль - порівняно нова для України форма громадської активності, проте це питання сьогодні активно піднімається і

обговорюється як науковцями (варто назвати праці В. Степаненка, А. Крупника, Є. Захарова, А. Гусевої), так і на рівні громадських організацій, органів місцевого самоврядування, Інтернет-форумів.

Сучасна логіка громадського контролю відносно проста і виглядає таким чином: 1) для управління країною потрібна влада та закони (правила гри), які для усіх мають бути однаковими і обов'язковими; 2) в демократичній країні влада належить народу, але всі люди не можуть одночасно управляти країною, тому існують періодичні вибори, на яких кожен громадянин символічно передає свою владу обмеженій кількості представників, які від його імені будуть управляти країною; 3) свідомий громадянин віддає свій голос тому, хто, на його думку, запропонував найкраще бачення управління країною (у вигляді програм, заяв та стратегій) і хто не ставить під сумнів загальновизнаних законів і не буде їх змінювати без погодження з усіма громадянами; 4) у такий спосіб в демократичній країні існує і змінюється влада; 5) але влада, яка від імені більшості народу управляє країною, - це звичайні люди, від Президента до сільського голови, зі своїм бажанням, інтересами, недоліками; 6) ці звичайні люди, свідомо чи ні, можуть забувати свої обіцянки, порушувати чи змінювати правила гри або зловживати владою для задоволення власних потреб; 7) ціна таких дій - слабка країна і хворе суспільство; 8) так демократичні країни прийшли до розуміння того, що громадяни не меншою мірою, ніж влада, відповідають за управління країною, а тому мають контролювати своїх представників [8, с. 9].

Першими, хто почав здійснювати в Україні систематичний громадський контроль за діяльністю влади по праву можемо вважати учасників Української Гельсінської Групи, яка була утворена у Києві в 1976 р. і виконувала дві важливі функції - збирали та поширювали об'єктивну інформацію про порушення прав людини в колишньому Радянському Союзі. Вже в часи перебудови до правозахисного руху долучається екологічний рух, спрямований, зокрема, на збір та поширення об'єктивної інформації про події, пов'язані з Чорнобильською катастрофою [1, с. 551-554].

Із проголошенням незалежності в Україні розпочався нелегкий процес формування демократичних інституцій, практик та цінностей. Громадський контроль продовжує існувати саме в руслі прав людини та екології, однак це вже були не масові рухи, а різноманітні організації, які ставали менш чисельними, але більш організованими та професійними.

У громадському контролі найважливіше - це інформація, а саме, збір та оприлюднення інформації про роботу органів влади і місцевого самоврядування.

Право знати (право на інформацію) - це не якась забаганка чи просте бажання людини. Це норма, закріплена у міжнародних правових документах, тому її зобов'язані дотримуватися та виконувати усі країни, які ратифікували відповідні документи, або в яких існує національне законодавство про свободу інформації.

Першим міжнародним документом, який гарантував свободу інформації, стала Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.: **«Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення. Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів** (ст. 19)» [3].

Оскільки Україна з 1995 року є членом Ради Європи, то варто знати, що в 2002 році були розроблені Рекомендації Ради Європи «Про доступ до офіційних документів», де в розділі 3 зазначається: **«Держави учасники Ради Європи повинні гарантувати право кожного громадянина на доступ, за його вимогою, до офіційних документів, які знаходяться в розпорядженні органів державної влади»** [8].

Крім міжнародних норм та принципів існує достатньо розвинуте національне законодавство про свободу інформації. Насамперед, це Конституція України, де в статті 34 прописано, що **«кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір»** [5]. Ця стаття Конституції є для громадян України основною правовою підставою для здійснення громадського контролю за владою, тобто збору та оприлюднення інформації про її роботу.

Натомість Закон України «Про інформацію» деталізує це право: «Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій» (ст. 9), «Право на інформацію забезпечується обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого і регіонально самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняття рішень» (ст. 10) [4].

Згідно статті 3 Конституції України, «держава відповідає перед людиною за свою діяльність», а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [5]. Саме тому громадський контроль може здійснювати будь-який громадянин, який бажає з'ясувати, наскільки влада є відповідальною і виконує свої обов'язки.

На практиці основними суб'єктами громадського контролю є: окремі особи та неформальні об'єднання громадян; громадські організації (моніторингові,

екологічні, правозахисні тощо); засоби масової інформації (телевізійні канали, друковані та електронні засоби, бюро журналістських розслідувань тощо).

Без громадського контролю демократія в Україні можлива, але це буде демократія з корумпованими чиновниками, неефективною бюрократією, свавільними корпораціями, забрудненим навколишнім середовищем, неякісними товарами та послугами, безправними меншинами та вразливими групами населення.

Постійний громадський контроль має бути спрямований на: 1) запобіганню порушенню прав людини; 2) усунення зловживань, порушень законодавства; 3) привернення уваги органів влади та громадськості до існуючих проблем і стимулювання їх вирішення; 4) підвищення якості надання послуг державними та недержавними інституціями; 5) підвищення публічності та прозорості органів влади та місцевого самоврядування [7, с. 14].

На жаль, сьогодні змушені констатувати, що громадський контроль в Україні розвинений слабо. Причинами цього є: 1) нерозуміння його необхідності і сутності посадовими особами держави, 2) загальне небажання влади погодитися на первинність інтересів громадянського суспільства стосовно інтересів держави; 3) нерозвиненість громадянського суспільства та слабка його інституційна спроможність для здійснення громадського контролю; 4) бракує фахових знань, комунікацій, вмінь тощо. Значна частина організацій громадянського суспільства лише імітують громадський контроль, а насправді їхні дії спрямовані на задоволення власних чи владних інтересів.

Для зміцнення громадського контролю необхідні кількісний і якісний ріст громадських організацій, підвищення їхньої компетентності, інституційної і ресурсної спроможності, покращення комунікацій, пошук і використання нових технологій контролю, вдосконалення спільних дій.

Влада працює згідно чітких правових процедур, і в такий самий спосіб вона буде відносити із звичайними громадянами. Лише знаючи ці процедури і використовуючи конкретні правові норми, ми зможемо сміливо контролювати владу.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Ви. 3-тє, виправлене, доповнене / О.Д. Бойко. - К.: Академвидав, 2005. - 688 с.

2. Гусєва А.В. Психологічні чинники готовності до громадської активності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / А.В. Гусєва / Одес.нац. ун-т ім. І. І.

Мечникова. - Одеса, 2009. - 19 с.

3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217А(Ш) Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ 995_015](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015)

4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992р. № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ 2657-12](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12)

5. Конституція України. Офіційне видання. - К.: Парламентське видавництво, 2009. - 88 с.

6. Крупник А. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України / А. Крупник // Ефективність державного управління: Зб. наук. праць ЛРІДУ. Вип. 14. - Львів, ЛРІДУ, 2007. - С. 146-154.

7. Путівник з громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Навчальний посібник / За редакцією О. Неберикучо. - Львів: «Дизайн-студія «Папуга», 2009. - 84 с.

8. Рекомендація ради Європи NR (2002) «Про доступ до офіційних документів» від 21 лютого 2002 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a33

9. Степаненко В. Громадський контроль за владою як перспектива розвитку громадського суспільства в Україні / В. Степаненко // Віче. - 2000. - № 6. - С. 8-21.

10. Степаненко В. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: інститути, практики, цінності [Електронний ресурс] / В. Степаненко. - Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/institute/St2.doc>.